

Πτυχίο Ψυχολογίας
Εξ αποστάσεως

Πολυπολιτισμική Ψυχολογία (DPSYCH-219)

Δρ Κυριακή Σωτηροπούλου
Ψυχολόγος
Εθνικού & Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Η ένταξη του ατόμου ως
μέλους της «νέας
κοινωνίας»: η διαχείριση
των υποτιμημένων
μειονοτικών
ταυτοτήτων, της
προκατάληψης και των
διακρίσεων.

Paul Klee, 1927

Η ένταξη του ατόμου ως μέλους της «νέας κοινωνίας»

- Δεδομένου ότι βρίσκονται σε μειονοτική θέση στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνίας, είναι δυνατό οι μετανάστες και οι άλλες μη κυρίαρχες πολιτισμικές ομάδες να αναπτύξουν μια **μειονοτική ταυτότητα**.
- Αυτή η μειονοτική ταυτότητα βασίζεται στη διαφορά της κουλτούρας τους από αυτήν της κυρίαρχης ομάδας.
- Όμως, αυτού του είδους οι μειονοτικές ταυτότητες μπορεί να αποτελούν πηγή υπερηφάνειας και κινητοποίησης για τα μέλη τους (π.χ. γαλλόφωνοι Καναδοί).
- Οι μειονοτικές ταυτότητες συχνά (αλλά όχι πάντα), υποτιμούνται.

Κοινωνική απόρριψη και ευαισθησία στην απόρριψη

«Πως προσπαθούν να εξηγήσουν τα άτομα με
υποτιμημένες ταυτότητες τη συμπεριφορά των άλλων
απέναντί τους;»

Ευαισθησία στην απόρριψη

- Η προδιάθεση ενός ατόμου να αναμένει εναγωνίως, να αντιλαμβάνεται εύκολα και να αντιδρά υπερβολικά στην απόρριψη.

Μέλος υποτιμημένης ομάδας:

Ψυχολογικές συνέπειες

- Στα μέλη μιας υποτιμημένης ομάδας ακόμα και μέσα από την εκτέλεση καθημερινών δραστηριοτήτων, υπενθυμίζεται άμεσα ή έμμεσα, ότι ανήκουν σε μια ομάδα που δεν χαίρει μεγάλης εκτίμησης στην κοινωνία.
- **Πιθανές αντιδράσεις:**
 - παθητικότητα
 - ψυχολογική απόσυρση
 - πλήρης ρήξη με την κοινωνία
 - προοδευτική περιθωριοποίηση
 - υπερευαισθησία στη συμπεριφορά άλλων («Γιατί έμεινε άδεια η θέση δίπλα τους στο λεωφορείο;») → **Αμφισημία στην απόδοση**

Αμφισημία στην απόδοση

- ❑ Η αιτιακή απόδοση των στιγματισμένων ατόμων είναι πιθανό να χαρακτηρίζεται από **αμφισημία**, γιατί το στίγμα μπορεί να αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο ερμηνεύουν τα γεγονότα της ζωής τους.
- ❑ Όταν τα γεγονότα που αφορούν τα στιγματισμένα άτομα καθορίζονται ή επηρεάζονται από άλλους (προκατειλημμένους ή όχι) τα άτομα μπορεί να αμφιβάλλουν για το αν το αποτέλεσμα της πράξης που τα αφορά οφείλεται στα προσωπικά χαρακτηριστικά τους ή αποτελεί αντίδραση στη στιγματισμένη θέση τους (Crocker, Mayor, & Steele, 1998).
- ❑ Μπορεί να:
 - δημιουργήσει προβλήματα στις σχέσεις και τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις
 - κάνει τα άτομα ευαίσθητα στην απόρριψη

Αμφισημία στην απόδοση

Παραδείγματα:

- Η άδεια θέση δίπλα μου στο τρένο έμεινε άραγε άδεια επειδή κανείς δε θέλει να κάτσει δίπλα μου;
- Προσλήφθηκα στη δουλειά μου με την αξία μου ή λόγω μιας πολιτικής θετικών διακρίσεων;

Μέλος υποτιμημένης ομάδας:

Ψυχολογικές συνέπειες

- Η πεποίθηση για δεδομένη απόρριψη αποτρέπει τα άτομα από την αναζήτηση αλληλεπίδρασης και πλήρους συμμετοχής στην κοινωνία.
- Η ευαισθησία στην απόρριψη μπορεί να λειτουργήσει και ως **αυτοεκπληρούμενη προφητεία** (=όταν οι πεποιθήσεις και οι προσδοκίες για μια κατάσταση ή ένα πρόσωπο επηρεάζουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις κατά τρόπο που το αποτέλεσμα ή οι συμπεριφορές καταλήγουν να επαληθεύουν τις αρχικές προσδοκίες.)

Αυτοεκπληρούμενη προφητεία

- Μια πρόβλεψη που άμεσα ή έμμεσα προκαλεί η ίδια την πραγμάτωσή της, λόγω θετικής ανάδρασης μεταξύ πεποίθησης και συμπεριφοράς.

I predict my plan to smile today
will be a miserable failure.

Το φαινόμενο της «αυτοεκπληρούμενης προφητείας»

Έχουμε μια λανθασμένη εντύπωση για κάποιον →
συμπεριφερόμαστε με ανάλογο τρόπο →
επηρεάζουμε τη συμπεριφορά του με συνέπεια να →
συμμορφωθεί με την εντύπωσή μας και να εκπληρώσει
τελικά τις λανθασμένες προφητείες μας!

ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ

Η κατηγοριοποίηση ορίζεται ως **διαδικασία κατάταξης** του περιβάλλοντος μέσω της ομαδοποίησης προσώπων, αντικειμένων και γεγονότων ως παρόμοιων ή ισοδύναμων, βάσει των **κοινών γνωρισμάτων** ή χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν (Tajfel, 1978).

Μια τέτοιου είδους κατηγοριοποίηση έχει τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα.

- Από τη μία, **ελαττώνει την πολυπλοκότητα** του κόσμου και μας βοηθά να κατανοήσουμε το περιβάλλον μας δίνοντάς του μια κάποια δομή·
- από την άλλη, η κατηγοριοποίηση, ιδίως των ανθρώπων, ενδέχεται να **ενισχύσει τα στερεότυπα** (Tajfel, 1982).

Η χρησιμότητα της κατηγοριοποίησης

- Οι άνθρωποι θα ήταν αδύνατον να επεξεργαστούν όλες ταυτόχρονα τις πληροφορίες του περιβάλλοντος χωρίς τη νοητική διαδικασία της κατηγοριοποίησης.
- Είναι μια στρατηγική νοητικής οικονομίας!
- Όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως πολιτισμού χρησιμοποιούν την κατηγοριοποίηση και εντάσσουν τους άλλους σε κατηγορίες με βάση το χρώμα, τη φυλή, την ενδυμασία, το φύλο, τη γλώσσα, το επάγγελμα, τα ενδιαφέροντα, τη γεωγραφική τοποθεσία κα.
- Η ένταξη σε μια κατηγορία υπονοεί συχνά πολύ περισσότερα από το προφανές σύνολο ιδιοτήτων της κατηγορίας.
- **Συχνά όμως η κατηγοριοποίηση απλουστεύει τα πράγματα και δημιουργεί άλλα προβλήματα...**

Αληθινά περιστατικά

- Μια φοιτήτρια οικονομικών απομακρύνθηκε από μια πτήση των American Airlines επειδή ένας συνεπιβάτης της εσφαλμένα ερμήνευσε τις εξισώσεις που έλυνε στα αραβικά και την υποψιάστηκε για τρομοκράτη.
- Μια πενταμελής οικογένεια αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τον περασμένο Απρίλη την πτήση της United Airlines λίγο πριν την απογείωση στο αεροδρόμιο του Σικάγο. Το πλήρωμα έκανε λόγο για «λόγους ασφαλείας», χωρίς όμως να δώσει ικανοποιητικές εξηγήσεις. Η Eaman-Amy Saad Shebley που ταξίδευε με τον άντρα της και τα τρία παιδιά τους, ρώτησε τον πιλότο εάν έπεσαν θύματα διακρίσεων για να πάρει την απάντηση πως η απόφαση ελήφθη για «θέμα ασφάλειας της πτήσης».
- Ένας μουσουλμάνος αναγκάστηκε να αποχωρήσει από μια πτήση των American Airlines τον Ιούνιο επειδή στοχοποιήθηκε δημοσίως από μια αεροσυνοδό, η οποία από τα μεγάφωνα του αεροσκάφους έκανε την ανακοίνωση «Mohamed Ahmed, θέση 25-A: θα σε βλέπω». Εννοείται πως η αεροσυνοδός δεν έκανε καμία άλλη ανακοίνωση για κανέναν άλλο επιβάτη.

Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 9/11 στις ΗΠΑ και στο Παρίσι το 2015 τα αρνητικά στερεότυπα για τους Άραβες και τον Ισλαμικό κόσμο εντάθηκαν.

Στη
φωτογραφία:

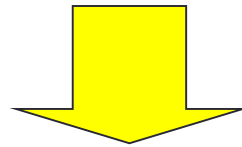
Ήρωες από την ταινία Αλαντίν «διαμαρτύρονται» για την ταύτιση των Αράβων/Αραβιστών με τρομοκρατικές ενέργειες (από την αντίστοιχη καμπάνια αφύπνισης και αποδόμησης αυτού του στερεότυπου από τον καλλιτέχνη Saint Hoax)

Σtereότυπα (stereotypes)

Απλοποιημένες, προκατασκευασμένες, γενικευμένες αντιλήψεις/ υπεραπλουστευμένες εικασίες, οι οποίες θεμελιώνονται σε συγκεκριμένες φυσικές ιδιότητες ή στην κοινωνική θέση της εκάστοτε ομάδας και οι οποίες χαρακτηρίζουν την κοινή συνείδηση για την ομάδα αυτή

Αποδοχή της (άδικης) άποψης ότι όλα τα μέλη που ανήκουν στην ομάδα που αφορά το στερεότυπο, έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά.

Στερεότυπα

- Όρος τυπογραφίας: μεταλλικό καλούπι, το οποίο χρησιμοποιείται για να τυπώνονται επανειλημμένα στο χαρτί πανομοιότυπα σύμβολα χαρακτήρων.
- Κατά τον Lippmann (1922), τα στερεότυπα αντιστοιχούσαν σε σταθερές, πανομοιότυπες «εικόνες στο μυαλό των ανθρώπων».
- Θεωρούνταν (και ακόμα θεωρούνται σε ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις) το αποτέλεσμα του περιορισμού των γνωστικών ικανοτήτων των ανθρώπων στην επεξεργασία πληροφοριών (π.χ. μεροληψία/σφάλμα).
- Διαστρεβλωμένες αναπαραστάσεις που ενδέχεται να περιέχουν ένα πυρήνα αλήθειας.

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

- **Αποτελούν τη βάση προκαταλήψεων**
 - Είναι η διαμόρφωση κοινωνικών αναπαραστάσεων για τις ομάδες, η οποία βοηθά τους ανθρώπους να μετασχηματίσουν ένα μη οικείο κοινωνικό πλαίσιο σε οικείο και η οποία απεικονίζει την κοινωνική συμπεριφορά.
 - συνήθως επιστρατεύονται για την **επεξήγηση πραγματικών ή φανταστικών διαφορών**, όπως αυτές που έχουν να κάνουν με
 - τη φυλή, το
-
- φύλο, τη θρησκεία, την εθνική ταυτότητα,
 - την κοινωνική τάξη, το επάγγελμα ή τον
 - σεξουαλικό προσανατολισμό.
- Η έρευνα έχει δείξει ότι τα στερεότυπα μπορούν να **επιδράσουν τόσο πάνω σε αυτόν που τα υποστηρίζει όσο και πάνω στο αντικείμενό τους** (Steel & Aronson, 1995).

Γιατί διαμορφώνονται τα στερεότυπα;

1. Περιορισμένη ικανότητα γνωστικών συστημάτων

Τα μέλη μιας κοινωνίας ενδέχεται να κατασκευάσουν στερεότυπα για τους μετανάστες λόγω της περιορισμένης ικανότητας των ανθρώπινων γνωστικών συστημάτων να επεξεργάζονται εξατομικευμένες πληροφορίες.

⇒ Τα στερεότυπα αποτελούν μια παραμορφωμένη αντίληψη της πραγματικότητας.

2. Ομαδικά φαινόμενα που καθορίζονται από τις διομαδικές σχέσεις

Τα μέλη μιας κοινωνίας ενδέχεται να κατασκευάσουν ένα στερεότυπο για τους μετανάστες το οποίο ταιριάζει στους στόχους τους μέσα στο συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο.

⇒ Τα στερεότυπα εξυπηρετούν τους στόχους μιας συγκεκριμένης ομάδας.

Γιατί διαμορφώνονται τα στερεότυπα;

3. Κίνητρα αυτοβελτίωσης

Τα στερεότυπα είναι το αποτέλεσμα των προσπαθειών να παρουσιαστεί η ομάδα, άρα και ο εαυτός, με έναν καλύτερο τρόπο.

⇒ Τα αρνητικά στερεότυπα για τις άλλες πολιτισμικές ομάδες δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να νιώσουν καλύτερα για τη δική τους πολιτισμική ομάδα.

4. Δικαιολόγηση υπάρχουσών κοινωνικών σχέσεων

Η διαμόρφωση συγκεκριμένων στερεοτύπων σχετικά με τους μετανάστες ή με συγκεκριμένες εθνοτικές ομάδες δικαιολογεί τη σχέση μεταξύ των πολιτισμικών ομάδων και την κοινωνική τους θέση στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

⇒ Για παράδειγμα, το στερεότυπο ότι οι μετανάστες είναι παράσιτα δικαιολογεί την πεποίθηση κάποιων μελών της κοινωνίας υποδοχής ότι οι μετανάστες δεν πρέπει να επωφελούνται από τις παροχές του κράτους προνοίας.

Λειτουργίες στερεοτύπων

(Tajfel, 1981)

1. Βοηθούν τους ανθρώπους να κατανοήσουν και να προσαρμοστούν στο κοινωνικό περιβάλλον.
2. Βοηθούν τους ανθρώπους να υπερασπιστούν και να διαφυλάξουν τις ατομικές αξίες τους.
3. Δημιουργούν και διατηρούν τις ιδεολογίες ομάδας, οι οποίες χρησιμοποιούνται για την εξήγηση και τη δικαιολόγηση συγκεκριμένων πράξεων.
4. Δημιουργούν και αξιολογούν θετικά αξιολογούμενες διαφορές.

Κοινωνική Αντίληψη

Σε τί εξυπηρετούν τα στερεότυπα;

Βοηθούν στην ταχύτερη κατανόηση του περιβάλλοντος
Σε άγνωστα περιβάλλοντα αποτελούν οδηγό για τις
αναμενόμενες συμπεριφορές.

Σε τί εμποδίζουν τα στερεότυπα;

Αλλοιώνουν την αντίληψη
Εμποδίζουν την καθαρή επικοινωνία

Στερεότυπα και εαυτός

- Στερεότυπα δεν είναι κάτι το οποίο σκεφτόμαστε μόνο για τους άλλους.
- Εμπλέκεται και ο εαυτός.
- Όταν διαμορφώνουμε στερεότυπα για τους άλλους ανθρώπους, το κάνουμε από τη δική μας οπτική και θέση: «στερεοτυπούμε» τον ίδιο τον εαυτό μας και τα μέλη των δικών μας ομάδων.

Τα στερεότυπα περιέχουν:

- Αναγνωριστικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου ή ομάδας (πχ. φύλο, εξωτερική εμφάνιση, ύψος, βάρος, χρώμα δέρματος κτλ.)
- Προσδιοριστικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου ή ομάδας (πχ. Οι Ιταλοί είναι καθολικοί)
- Ψυχολογικές χαρακτηριστικές ιδιότητες (πχ. Οι Έλληνες είναι φιλόξενοι)

Είδη στερεοτύπων:

- Στερεότυπα του φύλου (πχ. Οι άντρες δεν κλαίνε)
- Πολιτισμικά στερεότυπα (πχ. Οι Άγγλοι είναι ψυχροί)
- Φυλετικά στερεότυπα (πχ. Οι μαύροι είναι καλοί χορευτές)
- Θρησκευτικά στερεότυπα (πχ. Οι βουδιστές είναι ήρεμοι)
- Στερεότυπα κοινωνικής θέσης (πχ. Οι φτωχοί είναι τίμιοι)
- Επαγγελματικά στερεότυπα (πχ. Οι στρατιωτικοί είναι αυστηροί)
- Στερεότυπα σχετικά με την εναντίωση στο νόμο (πχ. Οι αποφυλακισμένοι είναι επικίνδυνα άτομα)

Μέλος υποτιμημένης ομάδας:

Ψυχολογικές συνέπειες

- Άτομα που ανήκουν σε υποτιμημένες ομάδες ενδέχεται να βιώσουν την **απειλή του στερεότυπου**.
 - Οι υποτιμημένες ταυτότητες συνδέονται με ένα σύνολο αρνητικών στερεοτυπικών πεποιθήσεων για τις ικανότητες, τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές.
 - Τα μέλη των μη κυρίαρχων πολιτισμικών ομάδων, έχοντας επίγνωση αυτών των στερεοτύπων, φοβούνται ότι με τη συμπεριφορά τους θα τα επαληθεύσουν.
- ⇒ Αυτό το άγχος μπορεί να επιφέρει αποδιοργάνωση του τρόπου συμπεριφοράς και να λειτουργήσει ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

□ Απειλή του στερεοτύπου

- Ένα άτομο που χαρακτηρίζεται από ένα στερεότυπο θα συμπεριφερθεί **κατά τρόπο σύμφωνο** με αυτό το στερεότυπο σε καταστάσεις που αυτό υπερτονίζεται ή προβάλλεται, ειδικά δε όταν αυτό το στερεότυπο αφορά γενικά χαρακτηριστικά του ατόμου όπως το φύλο του, η φυλή του ή η εθνικότητά του.

